

**Themenschwerpunkte für Anträge auf
Forschungsprojekte**

- I. Kultur- und Wissenstransfer
- II. Europäisierungsprozesse
- III. Normen- und Wertewandel
- IV. Mehrsprachigkeit

I. Kultur- und Wissenstransfer

Eine für das gegenwärtige Forschungsinteresse besonders aufschlussreiche Dimension der neueren Geschichte Europas sind die grenzüberschreitenden kulturellen und sozialen Austausch- und Abgrenzungsprozesse. Aufgrund historisch-geographischer Gegebenheiten, insbesondere ihrer europäischen Mittellage, haben sich Polen und Deutschland intensiver als andere europäische Nationen mit Einwirkungen von außen auseinandersetzen müssen.

In der Wissenschaftsgeschichte ermöglicht die Reflexion über Bedingungen des Wissenstransfers auch Einsichten in die Eigenarten nationaler Wissenschaftskulturen und die sich herausbildenden Gemeinsamkeiten eines entstehenden europäischen Wissenschaftsraumes. Solche Merkmale sind auf höchst unterschiedlichen Ebenen zu untersuchen, so etwa mit Bezug auf Formen und Funktionen des Wissens, institutionelle Ordnungen der Wissenschaften oder auch Medien, die die Wissenszirkulation befördern.

**Priorytety tematyczne dla wniosków o
dofinansowanie badań naukowych**

- I. Transfer kultury i wiedzy
- II. Procesy europeizacji
- III. Przemiany norm i wartości
- IV. Wielojęzyczność

I. Transfer kultury i wiedzy

Dla współczesnej nauki szczególnie interesującym wymiarem najnowszej historii Europy są transgraniczne kulturowe i społeczne procesy wymiany i separacji. Ze względu na warunki historyczno-geograficzne, w szczególności zaś na położenie w centrum Europy, Polska i Niemcy w sposób bardziej intensywny niż inne nacje europejskie były wystawione na wpływy z zewnątrz.

W historii nauki refleksja na temat warunków transferu wiedzy umożliwia również wgląd w cechy charakterystyczne narodowych kultur nauki i tworzące się cechy wspólne powstającej europejskiej przestrzeni naukowej. Cechy te należy badać na skrajnie różnych poziomach, na przykład odnośnie form i funkcji wiedzy, instytucjonalnego porządku nauk bądź mediów, wspierających przepływ wiedzy.

Der Transfer von Kultur und Wissen wird stark durch Migrationsbewegungen beeinflusst. Die traditionellen Muster der Wanderungen von Künstlern und Gelehrten wurden insbesondere in Zeiten von Krieg und Diktatur durch Exilerfahrungen überlagert. In der Gegenwart werden solche individuellen und kollektiven Migrationsbiographien ganz wesentlich von den Wirkungen der europäischen Integration mitgeprägt. Die auf europäischer Ebene getroffenen Grundsatzentscheidungen haben die Öffnung der nationalen Arbeitsmärkte für Bürger anderer europäischer Staaten beschleunigt. Zu den weiterführenden Fragen innerhalb dieses Schwerpunktthemas gehört auch, welche Wirkungen solche (oft vor allem als „brain drain“ wahrgenommenen) Trends auf die Wirtschaftsentwicklung der Auswanderungs- und Aufnahmeländer haben.

Die ursprünglich im deutsch-französischen Kontext entwickelte Kulturtransferforschung bietet auch im deutsch-polnischen Verhältnis viele lohnende Forschungsthemen. Literarischen bzw. sprachlichen Phänomenen kommt eine wichtige Rolle zu, aber auch die politische Dimension des Kulturtransfers kann untersucht werden. Von besonderem Interesse sind Fragen, die den allgemein wahrgenommenen, in der Regel historisch begründeten Asymmetrien zwischen Polen und Deutschland bzw. zwischen den west-, mittel- und osteuropäischen Staaten gewidmet sind und diese in neuartiger Weise beleuchten.

Na transfer kultury i wiedzy w znacznym stopniu wpływają ruchy migracyjne. Szczególnie w czasach wojen i dyktatur, na tradycyjne wzory migracyjne w postaci podróżujących artystów i uczonych nakładało się doświadczenie wygnania. Współcześnie, na kształt takich indywidualnych i kolektywnych biografii migracyjnych w istotnym stopniu oddziałują skutki integracji europejskiej. Podjęte na szczeblu europejskim decyzje dotyczące zasadniczych kwestii przyspieszyły otwarcie narodowych rynków pracy dla obywateli innych państw europejskich. Do dalej idących pytań w ramach tego tematu należy zaliczyć również pytanie o wpływ danych trendów (które często jawią się przede wszystkim jako "drenaż mózgow") na rynki pracy w krajach imigracyjnych i emigracyjnych.

Wywodząca się pierwotnie z kontekstu francusko-niemieckiego dziedzina badań transferu kultury oferuje szczególnie w stosunkach polsko-niemieckich wiele tematów godnych zbadania. Znacząca rola przypada fenomenom literackim i językowym, lecz można zbadać również polityczny wymiar transferu kultury. Szczególnie interesujące są zagadnienia dotyczące powszechnie dostrzeganych, mających z reguły podłoże historyczne, asymetrii pomiędzy Polską a Niemcami, względnie pomiędzy państwami zachodnio-, środkowo- i wschodnioeuropejskimi, rozpatrywane z nowej perspektywy.

II. Europäisierungsprozesse

Unter diesem Begriff werden hier Fragestellungen zusammengefasst, die sich auf Ursachen, Verlauf und Wirkungen der europäischen Integration beziehen. Integration meint hierbei in erster Linie die direkt mit der Entwicklung der Europäischen Union zusammenhängenden politischen, rechtlichen, sozialen, ökonomischen und kulturellen Phänomene. Dabei werden nicht nur die Ziele, sondern auch die unterschiedlichen und gemeinsamen Voraussetzungen dieser Entwicklungen in den Blick genommen.

Der Begriff der Europäisierung ist nicht zu verstehen als quasi gesetzmäßig, gradlinig fortschreitende Entwicklung zu einem gemeinsamen Rechts-, Wirtschafts-, Wissenschafts- oder Kulturraum. Vielmehr sind in diesem Schwerpunkt auch die grundsätzlichen Fragen der Europäizität, der auftretenden Widerstände gegen Europäisierung oder auch ihrer negativen Formen von Interesse. Projekten, die das Verständnis der aktuellen Situation Europas vertiefen sollen, wird ein gewisser Vorrang eingeräumt.

In den erwähnten Feldern können Ähnlichkeiten und Unterschiede zwischen Deutschland und Polen sowie Prozesse der gegenseitigen Beeinflussung (horizontal zwischen Staaten und anderen Einheiten auf nationaler Ebene oder vertikal zwischen dieser und der europäischen Ebene) analysiert werden.

II. Procesy europeizacji

Termin ten obejmuje kwestie związane z przyczynami, przebiegiem i oddziaływaniem integracji europejskiej. Integracja zaś odnosi się w pierwszej kolejności do fenomenów politycznych, prawnych, społecznych, ekonomicznych i kulturowych związanych bezpośrednio z rozwojem Unii Europejskiej. Rozpatrywaniu podlegają nie tylko cele tych procesów, lecz również odmienne oraz wspólne warunki ich powstania.

Terminu europeizacji nie należy rozumieć jako quasi ustawowego, prostoliniowego rozwoju w kierunku wspólnej przestrzeni prawnej, ekonomicznej, naukowej bądź kulturowej. Obejmuje on bowiem również pytania o europejskość, o pojawiające się opory w stosunku do europeizacji lub nawet o negatywną postać europeizacji. Projekty mające na celu głębsze zrozumienie obecnej sytuacji Europy zostaną potraktowane priorytetowo.

Wymienione dziedziny dają możliwość analizy podobieństw i różnic pomiędzy Niemcami a Polską, a także procesów wzajemnego oddziaływania (horyzontalnie pomiędzy państwami a innymi jednostkami na poziomie krajowym lub wertykalnie pomiędzy nimi a poziomem europejskim).

Die Perspektive kann in dem Sinne erweitert werden, dass Deutschland und Polen auch als Fallbeispiele für das Verhältnis westlicher und östlicher europäischer Länder (bzw. „alter“ und „neuer“ EU-Mitglieder) aufgefasst werden. Dabei ist allerdings aufgrund der deutschen Teilung bis 1989/1990 eine einfache West-Ost-Zuordnung nicht möglich. In diesem Sinne kann beispielsweise die seit 1989 in den postsozialistischen Staaten begonnene Aufarbeitung der von Krieg und Totalitarismus geprägten Vergangenheit und ihre Unterschiede zu den entsprechenden westeuropäischen Diskursen in der Perspektive einer Europäisierung betrachtet werden.

III. Normen- und Wertewandel

Internationale ebenso wie innergesellschaftliche Beziehungen unterliegen in den letzten Jahrzehnten einem raschen Wandel. Normen- und Wertewandel meint aber nicht nur kurzfristige Veränderungen z.B. in Rechtsnormen, Lebensformen oder Lebensstil. Seine unterschiedlichen Verläufe und Auswirkungen werden oft nur vor dem Hintergrund lang andauernder Prozesse verständlich. Das betrifft z.B. familiäre Normen, die Rechtsstellung von Frauen und Kindern, Zugänge zu Bildung und Forschung sowie demokratische Teilhaberechte.

Perspektywa ta może zostać poszerzona poprzez ujęcie przykładu Polski i Niemiec jako studium przypadku relacji pomiędzy krajami zachodniej i wschodniej Europy (względnie "starych" i "nowych" członków UE), przy czym, ze względu na szczególną sytuację podzielonych Niemiec do 1989/1990, niemożliwe jest dokonanie prostego podziału na wschód/zachód. Podobnie z perspektywy europeizacji można spojrzeć na zapoczątkowaną w roku 1989 w byłych państwach socjalistycznych rozprawę z przeszłością ukształtowaną wojną i totalitaryzmem porównując ją do odpowiednich dyskursów w Europie Zachodniej.

III. Przemiany norm i wartości

Na przestrzeni minionych dekad stosunki międzynarodowe i wewnątrzspołeczne zostały poddane gwałtownym przemianom. Przemiany norm i wartości jednak nie dotyczą jedynie krótkotrwałych zmian np. w normach prawnych, formach czy stylach życia. Ich przebieg oraz skutki stają się często zrozumiałe jedynie na tle długotrwałych procesów. To dotyczy np. norm rodzinnych, statusu prawnego kobiet i dzieci, dostępu do nauki i badań oraz prawa do współuczestnictwa w demokracji.

Die Forderung nach Gerechtigkeit in der Verteilung ökonomischer und moralischer Güter sind ebenso wie die Durchsetzung von Menschen- bzw. Bürgerrechten unübersehbar allgemeingültige Maßstäbe für politische Ordnungen geworden, auch wenn deren Umsetzung oft deutlich dahinter zurückbleibt. Diese Normen haben sich heute im allgemeinen Bewusstsein durchgesetzt. Der Normen- und Wertewandel wurde entscheidend beeinflusst durch die Reformation, die Epoche der europäischen Aufklärung, die Französische Revolution und die UNO-Menschenrechtskonvention.

Die gegenwärtigen Debatten um Geltung und Durchsetzung dieser europäischen und universellen Grundwerte und Normen geben Sozialwissenschaftlern sowie historisch arbeitenden Wissenschaftlern Anlass zu neuen Forschungsfragen, etwa nach den historischen Wurzeln der heutigen Normen oder nach dem möglichen Beitrag der sozial- und politikwissenschaftlichen Forschung zum Verhältnis zwischen den Werten. Der Blick auf Deutschland und Polen eröffnet ein reiches Feld an Forschungsgegenständen: in Frage kommen zum Beispiel Untersuchungen zur Säkularisierung der Gesellschaften, zur Bedeutung der Bürgergesellschaft für die politische Freiheit und gesellschaftliche Partizipation oder zum Verständnis der Geschlechterrollen.

Postulat eines gerechten Aufbaus der Güter ökonomischer und moralischer Art ist allgemein anerkannt und hat sich als Maßstab für die Gestaltung der politischen Verfassungen in gleichem Maße erwiesen, was die Durchsetzung der Rechte des Menschen und der Bürgerrechte, obwohl sie nicht überall in gleicher Weise eingeführt wurden. Normen dieser Art sind sehr schnell in der öffentlichen Meinung verankert. Die Veränderung der Normen und Werte in hohem Maße beeinflusst durch die Reformation, die Epoche der europäischen Aufklärung, die Französische Revolution und die UNO-Menschenrechtskonvention.

Trwające obecnie debaty na temat obowiązywania oraz wprowadzenia w życie tych podstawowych europejskich wartości i norm stawia przed naukowcami społecznymi oraz naukowcami posługującymi się metodami historycznymi szereg nowych wyzwań badawczych. Należą do nich m.in. zagadnienia dotyczące historycznych korzeni dzisiejszych norm bądź analiza możliwego wkładu badań społeczno-naukowych i politologicznych do relacji między wartościami. Spojrzenie na Polskę i Niemcy oferuje szeroki obszar badawczy: w grę wchodzi np. badania sekularyzacji społeczeństw, znaczenia społeczeństwa obywatelskiego dla wolności politycznej i partycypacji społeczeństwa bądź postrzegania ról płci.

Forschungen in diesen historischen und sozialwissenschaftlichen Feldern will die DPWS mit diesem Schwerpunkt ermöglichen. Besondere Aufmerksamkeit gilt dabei dem Normen- und Wertewandel seit 1989.

IV. Mehrsprachigkeit

Die Bedeutung der Mehrsprachigkeit nimmt im selben Maße zu wie die Internationalisierung aller Lebensbereiche in der Moderne voranschreitet. Die sich daraus ergebenden Herausforderungen betreffen Individuen und Institutionen gleichermaßen und werden immer mehr als eine wesentliche politische Gestaltungsaufgabe erkannt.

Die Frage nach den institutionellen Bedingungen und Konsequenzen der Mehrsprachigkeit eröffnet ein großes Forschungsfeld. Staatliche und private Institutionen betreiben in unterschiedlichem Maße und mit verschiedenen Ansätzen Sprachenpolitik und Sprachförderung. Status und einzelne Rechte sprachlicher Minderheiten wirken sich direkt auf deren Gruppenidentität und das Verhältnis zum (National-)Staat aus. Für grenzüberschreitend tätige Unternehmen wird der Umgang mit sprachlicher Diversität zum wesentlichen Faktor in der Personalpolitik und Weiterbildung.

PNFN ermöglichte die Forschung in diesen Bereichen in der Geschichte und in der Sozialwissenschaft. Besondere Aufmerksamkeit wird dabei dem Normen- und Wertewandel seit 1989 gewidmet.

IV. Wielojęzyczność

Znaczenie wielojęzyczności rośnie w tym samym stopniu, co umiędzynarodowienie wszystkich sfer współczesnego życia. Wynikające z danego zjawiska wyzwania dotyczą w równym stopniu jednostek co instytucji; rośnie również ich znaczenie jako istotnych zadań politycznych.

Zagadnienie założeń instytucjonalnych oraz kwestia konsekwencji wielojęzyczności tworzą szeroki obszar dla badań naukowych. Instytucje państwowe i prywatne w różnym stopniu i pod różnym kątem uprawiają politykę i promocję językową. Status i konkretne prawa mniejszości językowych mają bezpośrednie przełożenie na ich tożsamość grupową oraz stosunek do państwa (narodowego). Dla przedsiębiorstw prowadzących działalność transgraniczną kontakt z językową różnorodnością staje się istotnym elementem polityki personalnej oraz rozwoju pracowników.

Die DPWS widmet der Mehrsprachigkeit in der Wissenschaft besondere Aufmerksamkeit. Aus dem Spannungsverhältnis zwischen der nicht nur in den Naturwissenschaften wachsenden Dominanz des Englischen als lingua franca und der Rolle der Nationalsprachen, deren Bedeutung in einigen Disziplinen bereits stark gefährdet ist, ergeben sich Forschungsfragen von großer Relevanz. Denkstil und Sprache sind – nicht nur in den Geistes- und Gesellschaftswissenschaften – eng miteinander verknüpft, über die verwendeten Sprachen finden spezifische Begriffe, Erkenntnis- und Deutungsmuster Eingang in Forschung und Lehre. Daher sind Untersuchungen zur sprachlichen und kulturellen Prägung wissenschaftlichen Arbeitens von hohem Interesse, insbesondere wenn sie konkrete Schlussfolgerungen für die Praxis in Forschung und Lehre ermöglichen. Dabei kann es etwa um Unterschiede und Gemeinsamkeiten in der Bildung von Fachterminologien oder um sprachgebundene Besonderheiten in der Textauslegung gehen.

Stand: August 2016

PNFN poświęca szczególną uwagę wielojęzyczności w nauce. Napięcie pomiędzy dominacją, nie tylko w naukach przyrodniczych, języka angielskiego jako lingua franca a rolą języków narodowych, których znaczenie w niektórych dziedzinach jest aktualnie znacznie zagrożone, rodzi istotne naukowe pytania. Sposób myślenia i język są ze sobą ściśle powiązane, nie tylko w naukach humanistycznych i społecznych. To właśnie język używany w konkretnej dziedzinie sprawia, że badania naukowe i dydaktyka zyskują nowe, właściwe im określenia oraz wzory poznawcze i interpretacyjne. Dlatego wysoce interesujące są badania nad kształtowaniem się pracy naukowej pod wpływem języka i kultury, szczególnie jeśli umożliwiają wysnuwanie konkretnych wniosków dla badań naukowych i dydaktyki w praktyce. Tematem badań mogą być zarówno różnice jak i cechy wspólne w tworzeniu terminologii specjalistycznej, jak i powiązana z językiem specyfika interpretacji tekstów.

Stan: sierpień 2016 r